

KÜLTÜREL KAVRAMLAŞTIRMA VE KUTADGU BİLİG'DE KUŞ TASVİRLERİ

*Adnan Rüştü KARABEYOĞLU**
*Asu ERSOY***

ÖZET

Dilin çeşitli seviyelerinde karşılaşılan metafor, metonimi, benzetme gibi tasvirî dil kullanımları idrâk dil bilim açısından dilin sıradan kullanımında olduğu gibi kavramsal bir ölçü, idrâke dayalı bir işleyiş ve kavrayış şekli olarak kabul edilir. Dile kategori, şema ve kültürel model açısından yaklaşan kültürel kavramlaştırma incelemesi ise dil, kültür ve idrâk ilişkilerini barındıran bu kavrayış şekline yönelik sınırların belirlenmesine imkân tanır. Bu itibarla, çalışmada Kutadgu Bilig'deki kuş tasvirleri kültürel dil biliminin konu ve inceleme yöntemlerinden biri olan kültürel kavramlaştırma unsurları bakımından ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Kültürel dil bilim, kültürel kavramlaştırma, figüratif dil, tasvir, kuş.

CULTURAL CONCEPTUALISATION AND BIRD IMAGERY IN KUTADGU BİLİG

ABSTRACT

Figurative language use in different figures of speech such as metaphor, metonymy and simile, in terms of cognitive linguistics, is considered like literal language to be a conceptual phenomenon, a process based on cognition and a way of understanding. Investigations of cultural conceptualization which approaches language in terms of category, schema and cultural models also enables the limits of those comprehensions - which contain relationships between language, culture and cognition - to be determined. This paper examines cultural depictions of birds in Kutadgu Bilig which are discussed in terms of elements of cultural conceptualization

Key Words: Cultural linguistics, cultural conceptualisation, figurative language, imagery, bird.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: adnan.karabeyoglu@kocaeli.edu.tr

** Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: asu.ersoy@kocaeli.edu.tr

1. Giriş

İnsan oğlu çevresindeki varlık ve olayları tanımlamada yahut bildirmede yalın, sıradan, doğrudan anlatım (literal language) biçiminden ayrılarak sıklıkla dolaylı, tasvirî anlatımlara (figurative language)¹ başvurur. İnsanın dünyayı kendi zihninde yeniden kavramlaştırması olan bu başvuru esnasında onun varlıkları, olayları, durumları, doğayı, dünyayı algılayışı, anlayışı ve yorumlayışı, bize, az veya çok bir yanıyla tecrübesi, bilgi birikimi, dünya görüşü, yaşama biçimi vb. bakımından kültürünü diğer yanıyla da idrâk/kavrayış biçimini verir.

İdrâk dil bilim (cognitive linguistics) açısından genel idrâk yeteneğinin bir örneği olan dilde (Croft ve Cruse 2004: 45) tasvirî anlatımlar da dilin sıradan kullanımında olduğu gibi kavramsal bir olgu, idrâke dayalı bir işleyiş ve kavrayış şeklidir (Evans 2010: 657, Glucksberg 2001: v, Gibbs 1999: 1-23) ve bu çerçevede bu kavramlaştırmalar aslında dünyanın, insan zihni tarafından -sahip olunan tecrübe, bilgi birikimi, kültür vb. vasıtası veya katkısıyla- bir tür yeniden şekillendirilmesidir².

Yusuf Has Hacib de, Kutadgu Bilig’de (KB)³ bu tür anlatım biçimlerine sıklıkla başvurmak suretiyle kuş ve kuş türlerini (kategori ve alt kategori)⁴, insan ve diğer varlıkların bir takım özellik ve ilişkilerini anlatmak için kullanır. Bu tasarruflarla KB’de kelime, söz dizimi; metafor (deyim aktarması), metonimi (ad aktarması), benzetme gibi dilin çeşitli seviyelerinde yer verilen kuş ve alt kategorisi, içerisinde şekillendiği bu kullanımların her birinde dünya ve evren bilgisi (kozmooloji), insan fizyolojisi, politik güç, toplumsal hayat (sosyoloji) ve psikoloji gibi bilgi sahalarıyla irtibatlı olarak, bir kısmı benzer, bir kısmı ise farklı *kültürel şemalar*, bir başka ifadeyle *kültürel kavramlaştırmalar* şeklinde karşımıza çıkar.

Varlık ve olaylar üzerinde cereyan eden ve bir yönüyle dil, düşünce ve idrâk diğer yönleriyle kültür ve antropoloji, toplum, psikoloji gibi bilim sahalarıyla iç içe duran bu kavramlaştırmalar, en genel ifadeyle, insan oğlunun fizikî-fizyolojik, ruhsal, toplumsal özellikleri ile zaman-mekan boyutları bakımından evrensel bir temel ve görünüşe; ilişki, algılama ve yorumlama bakımından -bir kısmının veya pek çoğunun başka kültürler ile benzerlikler taşıyabileceği elde tutularak-gösterdiği farklılıklar dolayısıyla yerli bir görünüşe sahiptir.

Bu yönleriyle dil ve kültür ilişkileri üzerine öncü çalışmalar genel itibarıyla Batı bilim geleneği içerisinde Avrupa’da Herder (1744-1803) ve özellikle Humboldt (1767-1835) ile cisimleştirilir⁵. Amerika kıtasında antropolog Franz Boas (1858-1942) ve antropolog-dil bilimci Edward Sapir (1884-1939), Benjamin Lee Whorf (1897-1941) ile kendini gösteren dil ve kültür

¹ Figüratif (tasvirî) dil için bk. Evans (2010), Glucksberg (2001), Katz vd. (1998); Literal ve figüratif dil arasındaki farklılık ve çeşitleri için ayrıca bk. Evans ve Green (2006: 287-293).

² Dilin metafor, metonimi, benzetme gibi tasvirî kullanımlarındaki kavramlaştırmalar için bk.: Dirven ve Pörings (2003), Katz vd. (1998), Kövecses (2002, 2005), Kövecses ve Szabó (1996), Panther ve Thornburg ve Barcelona (2009), Punter (2007), Stockwell (2002).

³ İncelemede KB’deki çeviri yazı (transkripsiyon) işaretlerinden üstü yay çizgili /ng/ ile gösterilen nazal ünsüz, /ñ/ ile; üstü noktalı /v/ ile gösterilen çift dudak ünsüzü, /w/ ile işaretlenmiştir.

⁴ Burada kuş kategorisinin dönemin diğer eserleriyle birlikte mukayese edilmesi düşüncesi akla getirilebilir. Döneme ait bir diğer eser olan DLT’de kuş kategorisi (kuş ve alt türleri) 50’nin üzerinde tür ve 150’nin üzerinde örnekle yer alır. Yazıda inceleme konusu yapılan kuş ve türlerinin kültürel kavramlaştırma içerisindeki yerini, atıfta da yetinilse, dönemin tamamına yahut DLT’ye dahi yaymak, açıkça anlaşılır ki, bu çalışmayı makale ölçülerine riayetle çıkarıp daha geniş boyutta bir eser hacmine taşıyacaktır. Bu itibarla, yazının inceleme konusunun yalnızca KB ve KB’de mevcut örnekler ile sınırlandırıldığı belirtilmesi, kanaatimizce, faydadan hâli olmayacaktır.

⁵ Senft (2009: 1-3), Humboldt’tan önce 1770 yılında Johann Gottfried Herder’in, Berlin Bilimler Akademisi ödülü kazanan *Über den Ursprung der Sprache* (İng. *Origin of Language*) “Dilin Menşei Üzerine İnceleme” adlı (1770) eserinde dil-kültür ilişkilerinden dil bilim ve antropolojiyi işaret ederek bahsettiğini, ancak zamanının dil felsefesinin etkisi altında bulunan Humboldt’un dil ve kültür hakkındaki görüşlerinde Herder’e atıfta bulunmadığını belirtir. Bununla birlikte, yazar, Humboldt’un Herder’in tesiri altında olmadığını da ifade eder (2009: 3; 4. dipnot).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

ilişkilerini inceleme; dilsel farklılık ve dilin düşünceye etkisi şeklinde iki temel üzerine oturan ve *Sapir-Whorf hipotezi* veya *Whorf hipotezi* olarak da adlandırılan; dilin düşünceyi belirlediği, dilsel kategorilerin idrak kategorilerini sınırladığını ön gören *kuvvetli* ve dilsel kategorilerin ve kullanımın düşünceye ve dil dışı davranışlara tesir ettiğini var sayan ve dil ile düşünce arasındaki ilişkinin doğasına hasredilen yakın dönemdeki bir kısım çalışmalara dayanak teşkil eden *zayıfımlı* versiyonlara sahip *linguistic relativity*⁶ “dilsel görecelik” hipotezi ile birlikte dil bilim geleneğinde yerleşiklik kazanır (Evans ve Green 2006: 97, Swoyer 2012, Woolard 2010, Goddard ve Wierzbicka 1995: 37-40). 1950’lerde ve bilhassa 1970’ler ve devam eden yıllarda idrâk (/bilinç) üzerine odaklanan çalışmalar vasıtasıyla antropologlar ve dil bilimciler arasında rağbet gören dil ve kültür ilişkilerini araştırma (D’Andrade 1995a: 1-8; Evans 2012) dil kullanımı - toplum - kültür, kültürel idrâk (/bilinç), kültürel kavramlaştırma, kültürel şema ve model gibi konular üzerine yoğunlaşır⁷.

Bu çerçevede, kuram (teori) ve uygulama açısından idrâk dil bilim, idrâk psikolojisi, antropoloji ve idrâk antropolojisi’nin terim, sınıflandırma ve metodlarından faydalanılarak dil ve kültür ilişkilerine hasredilen çalışma sahaları *dil bilimsel antropoloji* (linguistic anthropology), *antropolojik dil bilim* (anthropological linguistics), *etnik dil bilim* (ethnolinguistics), *kültürel dil bilim* (cultural linguistics) adlarıyla tanımlanır. Disiplinler arası bir disipline işaret eden bu adlandırmalardan bir kısmı sahanın (her ne kadar yukarıda kısmen ve kabaca zikredilen bir geçmişe sahip olsa da ayrı bir disiplin sahası halinde inşasına yönelik gayretler ve çalışmalar bakımından) yeni olması, dolayısıyla kuram ve uygulama çalışmalarının henüz teklif, başlangıç yahut oluşturulma aşamasında bulunması vb. sebeplere dayanmakta ve bir birinin yerine kullanılabilinmekteyse de (Senft 2009: 1)⁸ bu başlıklar altında yapılan çalışmaların kuramsal açıdan ve konulara yaklaşım biçimleri bakımından bir birinden ayrıldığı da ilgili sahada yayımlanan eserlerde dile getirilir yahut anlaşılır (Bk. Blount: 2009: 29-40; Danesi 2004: 7-8; Duranti 1997: 1-5; Palmer 2007, Sharifian 2011a: XV-XVII, 3-17, 2011b).

2. Kültürel kavramlaştırma

Kültürel kavramlaştırma, yukarıda zikredilen dil-kültür ilişkilerini esas alan ve disiplinler arası bir çalışma sahası olan *kültürel dil biliminin*⁹ esas inceleme konu ve yöntemlerinden biridir. Dil bilimin bir alt dalı olan ve Palmer (1996)’la kuramsal olarak kendini gösteren, Sharifian (2003a, 2003b, 2009, 2011a, 2011b)’ın çalışmalarıyla somutlaşan ve diğer (bk. Sharifian ve Palmer 2007, Sharifian vd. 2008, Yu 2007 vb. eserlerde çalışmaları görülen) araştırmacıların katkılarıyla gelişen kültürel dil bilimi, dili, kültürün bir alt unsuru olarak ele alır ve dil-kültür ilişkilerini, özellikle, dilin kültürü nasıl içerdiğini ve yansıttığını araştırır (Palmer ve Sharifian: 2007: 1). Kuramsal yapısını idrâk üzerine odaklanan dil bilim, psikoloji, antropoloji, antropolojik dil bilim

⁶ Leavitt (2006: 53), *linguistic relativity* ifadesinin ilk olarak 19. yy.’da, Humboldt tesiri altındaki Alman dil felsefecilerinde [Wilhelm Wundt (1832-1920), Adolf Bastian (1826-1905), Otto Friedrich Gruppe (1804-1876)] görüldüğünü belirtir. Swoyer (2012) ise hipotezin 18. yy sonu - 19 yy.’da özellikle Johann Georg Hamann (1730-88), Johann Gottfried Herder (1744-1803) ve Wilhelm von Humboldt (1767-1835)’un çalışmalarında ciddi tartışma konusu haline geldiğini ifade ederken ayrıca Sapir’in master tezini Herder’in *Origin of Language adlı eseri üzerine yazdığına da işaret eder. Ayrıca bk. Woolard (2010).*

⁷ Dil ve kültür ilişkileri üzerine çeşitli konuları ele alan şu çalışmalara bakılabilir: Kramsch (2001), Sharifian (2003b, 2009, 2011a), Sharifian ve Palmer (2007), Sharifian vd. (2008), Rice (1980), Risager (2006), Senft ve Östman ve Verschueren (2009), Wierzbicka (1997).

⁸ Senft’in (2009: 1) cümlesi şöyledir: “I use and understand the term “anthropological linguistics” as synonymous with the terms “ethnolinguistics” and “linguistic anthropology.” (tercümesi: “anthropological linguistics” terimini “ethnolinguistics” ve “linguistic anthropology” terimleriyle eş anlamlı olarak kullanıyor ve anlıyorum).

⁹ Bu paragrafta *kültürel dil bilimi*’ni geniş anlamda kullanıyoruz. Daha açık ifadeyle, bu terim ile kastedilen; yine dil-kültür ilişkilerini konu alan ve *kültürel dil bilimi* başlığı altında toplanabilecek *dil bilimsel antropoloji*, *etno-semantik* vb. çeşitli adlandırma, çalışma ve içerikleri değil, Palmer (1996) ile kuramsal olarak kendini gösteren *cultural linguistics* başlığıdır.

gibi farklı disiplinlere dayalı bir şekilde geliştiren kültürel dil bilim, tabîi olarak, bu sahalarda terimleri ve yöntemlerine de yakın durur (Sharifian 2011b). Bu bakımdan da, kültürel dil bilimi içerisinde geliştirilen ve dil ile birlikte kültürel idrâkin iki önemli görünüşünden biri olan *kültürel kavramlaştırma*, biraz önce zikredilen disiplinlerde mevcut *kavramlaştırma*, *kategori*, *şema*, *model* gibi unsurları kullanmak suretiyle dili; kelime, yapı bilgisi, söz dizimi; metafor, metonimi vb. çeşitli seviyelerinde inceler (Sharifian 2003a, 2003b, 2009, 2011a, 2011b). Bir başka ifadeyle *kültürel kavramlaştırma* incelemesi *kategori*, *şema* ve *modeller*, *metafor* vb. açısından dile yaklaşır (Sharifian 2007: 34) ve dilin çeşitli seviyelerinde, birey ve toplumda ortak, yaygın ve paylaşılan idrâkin (= kültürel idrâk/bilinç) nasıl tezahür ettiğini, bu kültürel idrâkin varlık, olay ve durumları nasıl kavramlaştırdığını göstermeye çalışır.

Bu çerçevede, aşağıda bu yazının konusu yapılan ‘kuş tasvirlerinin kültürel açıdan tahlili’ne esas teşkil eden yaklaşımın, yani kültürel kavramlaştırma incelemesinin belirginlik kazanması amacıyla *kültürel kavramlaştırma*’nın yapı taşlarını oluşturan *kategori*, *şema*, *model* terimleri ve içerikleri üzerinde biraz durmak istiyoruz:

2.1. Kategori ve kültürel kategori

Kategori iki veya daha fazla unsura ayrıştırılabilen şeyler söz konusu olduğunda ortaya çıkar. Öğrenme, akletme, algı yoluyla öğrenilen bilgi türlerinden¹⁰ biri olan *kavramsal bilgi* türü içerisinde a) ilkeler ve genelleştirmeler, b) kuramlar, modeller ve yapılar, yanında c) *sınıflandırma* ve *kategori* şeklinde yer alan ve varlık ve olayların sınıf ve kategorilerini içeren *kategorik bilgi* temel, üst ve alt sınıflara ayrılır (Mervis ve Rosch 1981: 89-90)¹¹. Örnek olarak: hayvan-kuş-turna sıralamasında hayvan üst, kuş temel, turna alt sınıfta yer alır. Bununla birlikte kategori ve kültürel içeriği bakımından Sharifian (2001: 1-3), Rosch’a atıfla (1975) bir kültürün kategori sistemi vasıtasıyla da açıklanabileceğini; ayrıca, Palmer’e atıfla (1996) insanların kavramlar arasında yalnızca hiyerarşik sıralama şeklinde gurup oluşturmadığını, bunun yanı sıra kavramlar zinciri şeklinde onları bir ilişki ağıyla bir birine bağladığını; bu ilişkilerin ise x’in parçası, x’e bağlı, x için kullanılan, x ile irtibatlı, x’ten farklı vb. şekilde ortaya çıktığını ifade ederek kategori ve şemaların özünde *ilişki* kavramının yattığını; idrâk (yani *kavramsal bilgi*) kategorilerinin kavramlar arasındaki çok yönlü ilişkiler vasıtasıyla geliştiğini ve şekillendiğini; olguları algılayışımız esnasında da mevcut ilişkileri yeni ilişkiler kurmak suretiyle genişlettiğimizi; bu şekilde ortaya çıkan ilişkilerin ise kültürel tecrübe ve bilgiyi yansıtabileceğini zikreder¹². Örnek vermek gerekirse: *Çay içmek* eylemi kültürel açıdan kategorik olarak Türklere kendi usullerince demlenmiş bir çayı, çay bardaklarını; Kazakistan’da yaşayan (bölgelere göre değişiklik gösterir) Kazak Türklere yazın yeşil, kışın kara çay ve piyale (bir tür porselen fincan); İngiliz için sütlü çay ilişkilerini ortaya çıkarır.

2.2. Şema ve kültürel şema

Varlık ve olayların tanımlanmasını mümkün kılan kavramsal bir yapıya işaret eden şema terimi idrâk antropolojisi, idrâk psikolojisi ve idrâk dil biliminde merkezi bir öneme sahiptir (D’andrade 1992: 28). Tarihî bakımdan Eski Yunan’a kadar uzanan şema terimi Eflatun’da geometrik, Aristo’da ise kıyasî şekil için kullanılmıştır (Corcoran 2010). Kant tarafından dünyayı

¹⁰ Bilgi türleri için bk. Krathwohl (2002).

¹¹ Kategori prensipleri için bk. Rosch (1978) ve bu çalışmaya yönelik bir değerlendirme için bk. Lakoff (1982); kategori için ayrıca bk. Lakoff (1987).

¹² Sharifian’ın bu yaklaşımı, idrâk biliminde (cognitive science) bilginin tanımlanmasında sembolik modele karşı çıkan, bilgiyi bir birine bağlı unsurların yer aldığı bir ağ içerisinde tasavvur eden ve ayrıca kendi içerisinde farklı bakış açıları (*localist* ve *distributed*) olan bağlantıcı (connectionist) düşünceye, daha açıkça, bu düşünce biçiminin, bilginin bir sistem içinde paylaşıldığını esas alan *distributed* (yayılmış/yaygın, dağılmış bilgi) görüşüne dayanır (*connectionism* için bk. Gasser (1990), Rumelhart ve McClelland (1986)).

nasil gördüğümüze ve yorumladığımızı aracılık eden yapılar olarak düşünülen ve modern anlamda Bartlett (1932) ile kullanılmaya başlanan şemalar Rumelhart ve Ortony (1977: 101)’in klâsik açıklamasıyla “hafızada kayıtlı genel kavramları temsil eden veri yapılarıdır. Şemalar (hafızada); nesnelere, durumlar, olaylar, eylemler ve dizilerine dayanan genelleştirilmiş kavramlar olarak mevcuttur”. Bu tanımla birlikte Rumelhart ve Ortony (1977: 101) ayrıca, şemaların çeşitlilik gösterebildiğini, birinin diğeri içerisinde yer alabildiğini, soyutlamaların bütün seviyelerinde kullanıldığını belirtirken, bunların, varlık ve ilişkilere yönelik tanımlar, açıklamalardan çok, bir bilgi (*idrâke dayalı kavramsal bir bilgi*) sunduğunu da ifade eder.

İnsan bilgisinin varlıklar, olaylar ve bunların kendi içerisinde ve aralarında mevcut ilişkiler hakkındaki temel, kurulu bir hâlini oluşturan bu idrâk yapıları, aynı zamanda iletişim esnasında kayıp bilginin tamamlanmasına da yardım eder.

Varlık ve olaylar, durumlar ve onların diğere varlıklar, olaylar, durumlar, olay dizileri, eylemler ve eylem dizileri ile aralarındaki ilişkilere yönelik kavramlar hakkında bize bilgi sunan şemaları tipik bir örnekle şöyle somutlaştırmak mümkündür: Zihnimizde mevcut; havlayan, tüyleri, kuyruğu olan, dört ayaklı bir köpek tasavvuru köpekler hakkındaki genel bir bilgimizdir. Bu, genel ve temel olan ve bir kalıp hâlinde zihnimizde bütüncül bir kavram olarak bulunan bilgi bizim için bir köpek şeması, bir başka ifadeyle taslak şekil oluşturur (bu şemanın ayrıca bir takım kişisel bilgiler taşıması da, tabiiyle, mümkündür).

Şemalar evrensel, kendine özgü (kişisel), kültürel veya toplumsal guruba (societal) ait olmak üzere çeşitli seviyelerde ortaya çıkabilir (Malcolm ve Sharifian 2002: 170-172). Örnek olarak havlayan, tüyleri, kuyruğu olan, dört ayaklı bir köpek tasavvuru evrensel olarak paylaşılırken, kişisel şema kişinin içsel bir takım tecrübeleriyle ortaya çıkabilir. Toplumsal bir guruba ait olan gurupsal şema ise, örneğin her hangi bir meslek gurubuna ait bireyler arasında paylaşılan ortak bir şema olarak tezahür eder. Kültürel şemalar ise bireyin ait olduğu etnik, sosyal yapı, birliktelik vb. içerisinde ortaya çıkan kültürel tecrübe ve anlatımlara yönelik algısal ve kavramsal bilgiyi depolamasına, yorumlamasına imkân veren kavramsal yapılarıdır (Malcolm ve Sharifian 2002: 170).

Kültürel şemaları, Sharifian (2011a: 8-12), olaylara yönelik tecrübelerin soyutlandığı *olay şeması*, örneğin *cenaze merasimi*, *düğün töreni* vb.; bir kültürel grup içerisinde kişilerin sosyal pozisyonlarını bildiren bilgi yapısı şeklinde tezahür eden *rol şeması*, örneğin *öğretmen*, *sekreter* vb.; bir varlık veya olayın fizikî veya sosyal tecrübelerle irtibatlı olarak şekil bakımından tasavvur edilmesine dayalı *imaj şemaları*: örneğin, düşünce oluşturmaktan bahsederken *düşünceyi binaya benzetmek* vb.; davranış ve düşünce modelleri olarak kendini gösteren soyutlamalar şeklinde karşımıza çıkan, bir başka ifadeyle, zihni şemaların bir önermeye, teklife dayalı olarak tasavvur edildiği *önerme (teklif) şeması*, örneğin *evlilik sadakattir* vb.; duygusal durumların örneklendiği *duygu şeması*: örneğin *mosmor kesilmek* vb. olarak sınıflandırır.

2.3. Model ve kültürel model

İdrâk antropolojisinde *model* terimi, bir şeyi sunmak üzere bir araya gelen unsurlar kümesi, karmaşık idrâk şemalarını içine alan bir yapı olarak tanımlanır (D’Andrade 1995a: 151-152, 1995b: 399). Kültürel kavramlaştırma içerisinde Sharifian (2011a: 24-29) ise *kültürel model* terimini kategori, şema ve metafor vb.’lerinden oluşan bilgi örgüsünü de kapsayan ve kavramsal bilgimizi hiyerarşik olarak daha üst seviyede karakterize eden bir kavramlaştırma olarak tanımlar¹³. Bu tür bir kavramlaştırma [*kültürel model (şema + kategori + metafor vb.)*] için örnek vermek gerekirse:

¹³ Şema ve model terimleri bir birinin yerine kullanılabilir (Holland ve Quinn (1987: 3-40), D’Andrade (1987: 112-148)). Polzenhagen ve Wolf (2007), çalışmalarında şema terimi ile 1980’lerde idrâk antropolojisi içinde gelişen model teriminin etraflı bir değerlendirmesini sunmakta; ayrıca şemaların, karmaşık yapıların alt seviyesini, soyutluluğun

(1) yaşık yirke indi yüzün kızledi

kararıp tuman tozdu dünya tudı (KB: 5028)

Güneş yere indi, yüzünü gizledi. Duman yükseldi, kararıp dünyayı kapladı.

(2) ajun tul tonın keçti kaşın tügüp

kalık yek yüzi teg kararadı oñup (KB: 5029)

Dünya kaşını çatarak dul elbisesini giydi. Gök, şeytan yüzü gibi soldu, kararadı.

Zamanı bildirmek için kullanılan *gece, gündüz, yaz, kış* vb. kategorik adlandırmalar ve KB’de karşılaştığımız yukarıdaki (1) ve (2) örneklerinde geçen *yirke in-, yüz kızle-, tul tonın keç-, yek yüzi* ve aşağıda yine bir takım örneklerini vererek değineceğimiz olay ve imaj şemaları şeklindeki tasvirî anlatımların bütünü *zaman kültürel modeli* içerisinde yer alır.

Bunların yanında kuş ve alt kategorisinin kullanılmasında kendini gösteren bu şemaların bütünü ise, aynı zamanda kuş kategorisi etrafında (KB çerçevesinde) 11. yy. Türk dünyasında ortaya çıkan kuş ile ilgili kültürel algılayışın bir diğer bütünü, başka bir ifadeyle kuş kategorisinin *kültürel kavramlaştırma içeriğini ve yönlerini* bize gösterir.

3. Kutadgu Bilig’de kuş tasvirleri ve kültürel kavramlaştırma

İnsan zihninin evrensel, bireysel ve toplumsal boyutlar içeren varlık ve olayları *kavramlaştırma* eyleminin iletişimdeki tezahürü dilin doğrudan (literal) ve dolaylı, tasvirî (figüratif) kullanımlarıyla gerçekleşir. Bu bakımdan, daha genel bir terim olan *kavramlaştırma* içerisinde yer alan *kültürel kavramlaştırma* (Sharifian 2003a: 188) da, tabiatıyla kategori, şema, model gibi tahlil unsurlarını dilin bu doğrudan ve dolaylı kullanım şekillerine (metafor, metonimi, benzetme) dayandırır. KB’de kuş kategorisi üzerine hasredilen bu çalışmada da kültürel kavramlaştırma bu tahlil unsurları ile birlikte metafor, metonimi, benzetme şeklinde karşımıza çıkan dilin tasvirî kullanımı etrafında ele alınacaktır.

Ancak, en temel şekliyle, kaynak kavram ve hedef kavram arasındaki (alan içi ve alanlar arası) eşleştirmelere dayanan *metafor, metonimi, benzetme* kavramlaştırmaları ve bunlar arasındaki farklılıkları ele alan, bizim de bir kısmını kullandığımız eser ve makale düzeyinde pek çok ve çeşitli çalışmalar mevcut olduğundan, burada ayrıca bunlara yönelik tanım vb. açıklamalar üzerinde durulmayacağını belirtmekte fayda buluyoruz¹⁴.

3.1. Kozmoloji: Gece-gündüz, aydınlık-karanlık

KB’de kuş’un, renk nitelikleri vasıtasıyla bir kısım kozmolojik olayları tasvirde kullanıldığı görülür. *Zaman kültürel modelinin* içeriğini oluşturan ve kültürel kavramlaştırma unsuru olarak *olay şeması* hâlinde karşımıza çıkan örneklerinde kuş alt kategorisinde yer alan *kara kuş, örün kuş* ve *kuğu* kuşları, ak ve kara renkleri dolayısıyla kaynak ve hedef kavramlar arasında kurulan metafor, metonimi ve benzetme şeklindeki eşleştirmelere dayanılarak *gece* ve *gündüz* zaman

ise üst seviyesini gösterdiğini bu sebeple şema terimini daha dar bir anlamda kullandıklarını; Sharifian (2001b)’ın *olay şema*’sını ise Palmer (1996)’a atıfla *scenario* olarak adlandırdıklarını ifade ederler.

¹⁴ Bu yazının *özet* ve *giriş* kısımlarında zikredildiği üzere metafor, metonimi ve benzetme gibi tasvirî dil kullanımları idrâk dil bilim açısından dilin sıradan kullanımında olduğu gibi kavramsal bir olgu, idrâke dayalı bir işleyiş ve kavrayış şeklidir. Bu izahlarla, burada bahsedilen tasvirî dil kullanımlarının edebiyat bilgisi içerisinde birer söz sanatı olarak algılanılmaması gereğini ifade etmek her ne kadar ihtiyaçtan berî olsa da bunların tanımları ve açıklamaları için, gerek duyulursa, ayrıca Türkçe yayımlanmış şu çalışmalara ve benzetme deyim aktarması, ad aktarması; lafzın mânâyâ delâleti, beyân: mecaz, mecaz-ı mürsel, istiare, teşbih başlıklarına bakılabilir: Aksan (2006: 61-70), Bilgegil (1989: 125-174), Saraç (2007: 97-146).

kategorisi kavramlarını, *karanlığın çökmesi* ve *aydınlığın ortaya çıkması* olaylarını tasvir etmekte kullanılır:

- (3) kalık bütrü tuttu kara kuş öni
 ajun barça toldı kara kuş yüni (KB: 3949)
Gökyüzü tamamıyla kara kuş rengini aldı. Bütün dünya kara kuş tüyüyle doldu.
- (4) toğardın yaşık baş kötürdi öru
 kuğu kırtışı boldı dünya tolu (KB: 5449)
Doğudan güneş başını yukarı kaldırdı. Dünyanın her tarafı kuğu rengine büründü.
- (5) yaşık baş kötürdi yüz açtı yañı
 Ajun bütrü tuttu öruñ kuş öni (KB: 5828)
Güneş başını kaldırdı, tekrar yüzünü açtı. Dünyanın her tarafı ak kuş rengine girdi.

Kültürel kavramlaştırma açısından kuş kategorisinin zaman kavramı için çeşitli kültürel şemalar oluşturmak üzere kullanıldığı (3) - (5) örneklerinde *kalık kara kuş öni tut-*, *ajun kara kuş yüni tol-* ve *yaşık baş kötür-*, *yüz aç-*, *dünya kuğu kırtışı bol-*, *ajun öruñ kuş öni tut-* metaforik ifadelerinde kastedilen kavram *havanın kararması*, *karanlığın çökmesi*; *havanın aydınlanması*, *gündüz olması* olaylarıdır. Dönemin Türk idrâkinde *zaman kültürel modelinin* çeşitli görünüşleri olan bu *olay şemalar* içerisinde *kara kuş*, *öruñ kuş* ve *kuğu* kuş türleri, kategorik birer unsur olarak renkleri dolayısıyla *-karanlık* ve *aydınlık* ile *renk* eşleştirmesine temel teşkil edecek şekilde- yer almakta ve böylece bu tasvirî anlatımda merkezî bir konumda bulunmaktadır. Bir doğa olayının bazı kuş türleri ve özelliklerinin kullanılarak anlatıldığını gösteren bu ifadeler, (bir belagat unsuru olmaktan çok, bilakis) doğayı ve onda cereyan eden olayların, 11. yüzyıl Türk idrâkinde nasıl algılandığını, yorumlandığını ve varlıklar arasında ilişki kurularak yeniden nasıl kavramlaştırıldığını bize vermektedir. Bu, aşağıda verdiğimiz (6) - (8) örneklerinde zaman kategorisine ait kültürel idrâkin ortaya çıkardığı kavramlaştırmanın boyutları bakımından da teyit edilebilir:

- (6) yaşık yirke yansa yüzün kizlese
 kömür kırtışı dünya yüzke basa (KB: 5012)
Güneş yere yönelip yüzünü gizleyince; yer yüzünü kömür rengi basınca.
- (7) yaşık kıptı yirdin kötürdi başın
 yaruğ yüz küler teg yirişti tişin (KB: 3953)
Güneş yerden yükseldi, başını kaldırdı. Aydınlık yüz gülercesine dişleri gözüktü.
- (8) ajun kırtışı boldı altun öni
 yaşık za'ferân kıldı yakut öni (KB: 5669)
Dünya yüzü altın rengine girdi. Güneş yakut rengini safrana çevirdi.

Bir toplumun zaman kategorisi ve/veya alt kategorisini bildiren gece, gündüz, dün, bugün, ay, yıl vb. kelimelerle birlikte bu kategoriye kavramlaştırmada kullandığı ve gerçekte başka kategoriye ait olan çeşitli dil seviyelerindeki unsurların bütünü, daha önce zikredildiği gibi, o toplumun bu kategoriye yönelik bütüncül bir idrak ve kavramlaştırma yapısını bize verir. Bir başka ifadeyle, bu kavramlaştırmaların bütünü o kategoriyle ilgili toplumun geneline paylaşılan, ortak

zaman idrâkinin bütüncül halini, yani *kültürel modelini* oluşturur. Bu açıdan bakıldığında karanlık, karanlığın çökmesini anlatan (1), (2) ve (6)'da *yaşık yirke in-*, *tul tonun keç-*; *kömür, yaşık yirke yan-*, *yüz kızle-* örnekleri ile gündüzün olmasını, aydınlığın ortaya çıkışını anlatan (4) ve (5)'te *yaşık baş kötür-*, *dünya kuğu kırtışı bol-*, *yüz aç-*, *ajun örüñ kuş öñi tut-* gibi farklı kavramlaştırma örnekleri de kuş kategorisi aracılığıyla gerçekleştirilen zaman anlatımları yanında, zamanı kavramlaştırmada kullanılan ve zaman kültürel modeli içerisinde yer alan farklı şemalar olarak karşımıza çıkar.

3.2. İnsan fizyolojisi

3.2.1. İnsan fizyolojisinde değişiklik: Yaşlanma

Renk nitelikleri vasıtasıyla kuş kategorisinin kültürel kavramlaştırma açısından bir başka tasvirî kullanımı aşağıda (9) - (13) örneklerinde karşılaştığımız insan fizyolojisindeki değişiklik ve yaşlanmayı bildirme üzerinde tezahür eder. Bu tasvirî anlatımlardan (9) örneğinde NİTELİK İÇİN VARLIK'ın kullanılması şeklinde metonimik bir ilişkiyi içeren *kuğu kıl-* birleşik fiil yapısı, beyitin bağlamından açıkça görüleceği üzere, hedef kavram olan yaşlanmayı anlatmakta ve bu yönüyle de metonimik bir ilişki üzerine oturan metaforik bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı beyitte, yine fizyolojik değişiklik ve yaşlanmayı bildirmek üzere kullanılan ve içerisinde RENK (kara) İÇİN HAYVAN ORGANI (KUŞ / kuzgun TÜYÜ) ve PARÇA (saç) İÇİN BÜTÜN (baş) metonimik kuruluşlarını barındıran *kuzgun tüsi teg baş* ifadesi ise kaynak (*kuzgun tüsi*) ve hedef kavram (*baş*) arasında benzetme yoluyla oluşturulan bir diğer kavramlaştırma örneğidir.

(9) tegürdi maña elgin elig yaşım

kuğu kıldı kuzgun tüsi teg başım (KB: 365)

Elli yaşım bana elini değırdi. Kuzgun tüyü gibi olan başımı kuğu tüyüne çevirdi.

Bu örneğe benzer şekilde (10) - (13) örneklerindeki tasvirî ifadelerde yine *kara kuzgun*, *kuğu* ve *suñkur* kuş türleri sahip oldukları ak ve kara renkleri vasıtasıyla insan saç ve sakalının ağarması ve yaşlılığa nisbetle kültürel kavramlaştırma şeması olarak kullanılmıştır:

(10) yalıñ yüzlüg erdim bütürdi saşal

kara kuzgun erdim kuğu kıldı çal (KB: 1098)

Yalın yüzlü idim, sakal bitirdi. Kara kuzgun idim, kır (renkli) kuğu (gibi) yaptı.

(11) kara erdi kuzgun tüsi teg başım

kuğu kındı başka yetildi yaşım (KB: 5643)

Başım kuzgun rengi gibi karaydı. (Şimdi) Başıma kuğu kondu, yaşım (da) yetti.

(12) saçım boldı suñkur tüsi teg şaşut

saşal boldı yazkı güleğ teg orut (KB: 5639)

Saçım sungur rengi gibi kır oldu. Sakalım yazınki gül gibi (kup)kuru(/ol)du.

(13) saçım boldı yazkı güleğ teg orut

saşal boldı suñkur tüsi teg şaşut (KB: 5697)

Saçım yazınki gül gibi (kup)kuru(/ol)du. Sakalım sungur rengi gibi kır oldu.

Yaşlanma kavramı için kullanılan ve az önce örneklerini verdiğimiz kuş kategorisi ve onun özellikleri bu kavrama ait kültürel modelin, aslında, *beyaz* rengi vasıtasıyla sadece bir yönünü

oluşturur. Yukarıda 2.3. *Model ve kültürel model* başlığı altında zikrettiğimiz gibi bir kavram etrafında toplanan kategori, kültürel şemalar, metafor, metonimi, benzetme gibi dilin farklı seviyelerdeki kullanımı o kavrama ait bir kültürel model oluşmasına temel teşkil ederler. Bir başka ifadeyle, bir kültürel model içerisinde farklı kategori, kültürel şemalar, metafor, metonimi ve benzetme unsurları yer alabilir. Bu hususu pekiştirmek maksadıyla buraya aldığımız *yaşlanma* için kullanılan aşağıdaki beyit zikredilen bahse açıklık getiren bir örnektir:

(14) otuz iki tişim örün yinçüler

üzüldi yipi kör saçıldı birer (5640)

Otuz iki dişim, beyaz incilerimin ipi koptu; bak, birer birer döküldü.

KB çerçevesinde, dönemin Türk idrâkinde renk özellikleri vasıtasıyla yaşlanma için kullanılan *kuş kategorisi* ve onunla kurulan *şemalar* yanında (14) örneğinde *diş* ve *diş dizisi*, *inci* ve *bir ipe dizilmiş inci kolyesine* benzetilmekte; bu kolyenin ipinin kopması (*yinçü yipi üzül-*) ‘dişlerin dökülmesi’ ise yaşlanmayı anlatmak amacıyla *olay şema* hâlinde tasvir edilmektedir. Böylece *diş* = *inci*, *diş dizisi* = *inci kolyesi* şeklindeki bu farklı kategori ve şemalarla meydana getirilen inci kolyesinin kopması *olay şemasının* dönemin idrâki içerisinde *yaşlanma kültürel modelinin* bir diğer kavramlaştırma yönünü oluşturduğu görülür.

3.2.2. Hayat ve sağlık

Kuş kategorisi vasıtasıyla oluşturulan bir diğer kültürel şema insan hayat ve sağlığı ile ilgilidir.

(15) a.üle neñ kişike yitür hem içür

sini neñ keçürgey sen anı keçür (KB: 1192)

Malımı insanlara dağıt, yedir, içir. Mal seni kullanacağına, sen onu kullan.

(15) b.esenlik kerek erke neñ eksümez

tiriglik kerek kuşka meñ eksümez (KB: 1193)

İnsana esenlik gerekir, mal eksik olmaz. Kuş için hayat gerekir, yem eksik olmaz.

(15) c.tirig bolsa yalñuk tileki anuğ

et öz baş esen bolsa arzu yağuk (KB: 1194)

İnsan hayatta oldukça dileği ulaşılabilir. Baş, vücudu sağ ve esen oldukça (da) arzu kavuşulabilir.

(15)b. örneğindeki beyitin ikinci mısrası ilk bakışta dilin sıradan, yalın bir kullanımı gibi durmaktadır. Ancak, kendisinden önce ve sonra gelen (15)a. ve (15)c. örnekleriyle birlikte düşünüldüğünde içerisinde yer aldığı bağlamda bu cümleye ihtiyaç olmadığı görülür. Gerçekte bu cümlenin burada sarf edilmesinin sebebi bir önceki cümlede ifade edilen durumu pekiştirmektir. Bu ise, cümlenin bilinen ve yaygın bir kültürel kavramlaştırma olduğuna işaret eder. Bu bakımdan *kuşka meñ kerekmez* cümlesindeki *kuş* = *insan*, *meñ* = *hayat ve sağlık* eşleştirmeleri kategorik; cümlenin kendisi ise *esenlik kerek erke neñ eksümez* ‘*insana esenlik gerekir, mal eksik olmaz*’ ifadesindeki anlamı farklı bir *olay şema* halinde taşıyan ve tasvir eden kültürel bir kavramlaştırma örneğidir.

3.3. İnsan psikolojisi ve karakteri

3.3.1. Gönül saflığı

Kuş kategorisinin renk özelliği örnekteki ilk mısradaki insanda meydana gelen fizyolojik değişiklik ve yaşlanmayı kavramlaştırılmada kullanılırken ikinci mısradaki bu özellik gönül saflığının kavramlaştırılmasında kullanılan *imaj şema* hâlinde karşımıza çıkar:

(16) Kayu başka kirse kuğu kırtışı

Kuğu teg örün kılgu köñlin kişi (KB: 1101)

Hangi başa kuğu rengi girse (o) kişi gönlünü (de) kuğu gibi ak kılmalı.

3.3.2. Yiğitlik

İnsanın psikolojik açıdan sahip olduğu, bununla birlikte toplumsal hayat ve ilişkiler içerisindeki tavır ve davranışları vasıtasıyla cisimleşen *alp* ‘yiğitlik’ *kültürel modelinin* (17) örneğinde savaşma sırasında ortaya çıkan ve benzetme açısından *hedef kavramı* oluşturan *düşmana saldırma ve onu öldürme* görünüşü, *kaynak kavram* olarak kullanılan ve avcı bir kuş olan *laçın*’ın ‘şahin’ (= alp: imaj şema) *avına saldırma ve öldürme* tarz ve tavrı yoluyla *olay şema* halinde toplum zihninde yeniden kavramlaştırılmak suretiyle ifade edilmiştir.

(17) küwez alp sekirtip çerig sürse bat

Laçın kuş kowar teg töker kanları (KB: 2381)

Mağrur kahraman seyirterek hızla ordusunu sürer. Şahinin kuşa saldırması gibi kanlarını döker.

Yiğitlik tavrının başka bir görünüşü olan *göz tokluğu* -Yusuf Has Hacib (19) örneğinde bunu *ked er nenke korkmaz kerek* şeklinde daha açık belirtir- ise *azıglığ kür er = örün kuş, neñ = meñ* eşleştirmeleri yapılmak suretiyle (18)’de *tutuğlı örün kuşka meñ eksümez* şeklinde pekiştirilerek (ata sözü hüviyetiyle) verilir:

(18) azıglığ kür erke bu neñ eksümez

tutuğlı örün kuşka meñ eksümez (KB: 2054)

Cesur gözü pek olan insan için mal eksik olmaz. (Avcı) Ak doğan için de yem eksik olmaz.

(19) kılıç baldu oğ ya kavi küç yürek

bar erken keç er neñke korkmaz kerek (KB: 2055)

Kılıç, balta, ok, yay, güç ve yürek varken yiğit adam mal için endişe etmemeli.

11. yüzyıl Türk toplumunda avcı kuş besleme ve ak doğan, şahin kuşları ile kuş avlama kültürünün yaygın bir şekilde mevcudiyetine işaret eden (20) ve (21) örnekleri bize, bu yazıda işlenen diğer kavramlaştırma örneklerinden de anlaşılacağı üzere, dönemin Türk toplum hayatında bilhassa kuş ve alt kategorisinin toplum ve doğa ilişkileri içerisinde oldukça belirgin bir yere sahip olduğunu gösterir.

(20) kuşuñ avlamasa bir ördek yas ol

ıtiñ koçsa awın yası bir as ol (KB: 6368)

Turkish Studies

Kuşun avlamazsa bunun zararı bir ördektir. İtin avını bırakırsa zararı bir kakımdır.

(21) uçarığ uçurmaz seniñ kuşlarıñ

yorırıg yoritmaz kör esriñ itin (KB: 5379)

Senin av kuşların uçanı uçurmaz, senin kaplanın, itin yürüyeni yürütmez.

3.3.3. Erdem ve erdemli olma

Dönemin Türk toplum hayatında itibar gören, değerli kabul edilen [bk. (30) örneği] bir kuş türü olan *örün kuş* ‘ak doğan’, kendisine atfedilen bu itibar ve değer dolayısıyla 11. yüzyıl Türk idrâki içerisinde *erdem* kavramını (ve bu kavram etrafında ortaya çıkan) *kültürel modeli*) cisimleştirme görevi yüklenmiş kültürel bir kavramlaştırma örneği olarak karşımıza çıkar:

(22) uçuz tutma erdemni öğren oğul

bu erdem yorıkı örün kuş teg ol (KB: 3010)

Oğul erdemi kıymetsiz sayma, öğren. Bu erdemın doğası ak (doğan) kuşa benzer.

(23) örün kuş kutı teg bu erdem kutı

yorı kuş atağıl sen erdem atı (KB: 3011)

Bu erdemın mutluluğu ak (doğan) kuşunki gibidir. Haydi sen de erdeme kuş adını ver.

Örneklerdeki *örün kuş* = *erdem*, *örün kuş kutı* = *erdem kutı*, eşleştirmelerinin temelinde yatan kültürel tecrübe aşağıda açıkladığımız üzere (bk. **3.6. Dilek (murad), ulaşılabacak hedef**) *ak doğan avcılığı*’na ve bu avcılığın toplum tarafından algılanışına dayanmaktadır.

Kısaca, *erdem* kolay elde edilebilen bir vasıflar bütünü değildir. Yukarıdaki her iki beyitte de; meşakkate katlanma, sabır, gerektiği zaman konuşma ve hareket etme, gereksiz söz ve davranışlardan kaçınma vb. bir takım kişisel terbiye ve olgunlaşma süreç ve sonuçlarını bünyesinde bulunduran bu kavram insanın kişisel gelişimi için *ulaşılabacak hedef*, *murad* olarak görülmekte; bu ise dönemin toplum hayatında hâlen uygulayıcıları bulunan ve sabır gerektiren zor bir uğraş olarak yer edinen *ak doğan avcılığı* ve yakalanan *ak doğan* ile eş tutulmak suretiyle anlatılmaktadır.

3.4. Toplumsal hayat ve ilişki

3.4.1. Dost seçme

Kuş kategorisi alt türlerinin renk özellikleri vasıtasıyla kültürel kavramlaştırma şeması olarak kullanıldığı bir diğer alan toplumsal hayat ve ilişkilerdir. KB çerçevesinde 11. yüzyıl Türk idrâkinde *dost seçme* kavramının kuş türlerine ve onların renk özelliklerine dayanılarak verildiğini gösteren aşağıdaki örnekler, aynı zamanda, tıpkı yukarıda verilen örneklerde olduğu gibi, Türk toplumunun doğa ile olan ilişki ve tecrübelerinin toplumsal hayata nasıl aktarıldığına ve bu yöndeki kavramlaştırmalarda bunların nasıl kullanıldığına açıklık getirir.

(24) sığırçuknı kördüm uçar kaç ara

teñin baqtım erse ikigü kara (KB: 4198)

Sığırıcığı gördüm kazlar arasında uçar. Arkadaşlarına bakınca gördüm ki ikisi de karadır.

(25) kuğuğa katılmaz körü tur yugaç

kara kuş örün kuş bile keç yıraç (KB: 4199)

Bak, yugak kuğuya katılmaz. Ak kuş ile kara kuş bir birinden çok uzaktır.

Turkish Studies

Örneklerde *sığırçuk* ve *kaç*, *yuğak* ve *kuğu*, *kara kuş* ve *örün kuş*¹⁵ türlerinin bir arada uçup uçmama ilişkisi renkleri vasıtasıyla ve dilin yalın, sıradan (literal) kullanımıyla verilmektedir. Ancak hayvanlar arasındaki bir ilişkinin ifadesi olan bu yalın, sıradan anlatım, metnin bağlamı esas alındığında gerçekte metaforik bir eşleştirmeye (*sığırçuk* ve *kaç* / *birlikte uçma* / *renk benzerliği* = *farklı insanlar* / *birlikte bulunma* / *insan karakterinde benzerlik*) insanın toplumsal hayatına referans olmak üzere kullanılmakta ve toplumsal hayat içerisinde insanlar arasındaki ilişkilerin temel boyutlarından biri olan *dost seçme*'nin hayvanlar arasındaki ilişki üzerinden *olay şema* olarak kavramlaştırılmasına işaret etmektedir. (26) örneği yukarıda verilen iki beyitteki bu hususu teyit eder.

(26) uçar kuş işin bildi tuttu ügür

kişi sen katılgu kişini ödür (KB: 4200)

Uçar kuş (bile) eşini bildi, sürüsünü buldu. Sen insansın, içine karışacağı kişileri seç.

3.4.2. Yalnızlık ve kendini geliştirme

Bir yönüyle 3.3. başlığı altında topladığımız insan psikoloji ve karakter özellikleriyle irtibatlı olan bu örneği buraya almamızın sebebi *tutu* 'papağan' ve *tili sözi kıl*- 'dillenme' sosyal hayat içerisinde insanın bir yaşama biçimi olan *yalnızlık*'ı niçin tercih etmesi gerektiğini cisimleştirmek amacıyla kullanılmış olmasıdır.

(27) yorı yalñuz işsiz ay yalñuk uzı

tuğu kıldı yalñuz tili kör sözi (KB: 3361)

Ey insanların ustası, tek başına ve arkadaşsız yürü. Bak, papağan konuşup söz söylemeye kendi başına ulaştı.

Örnekte *insan karakteri* ve *kendini terbiye etme, geliştirme* dönemin Türk hayatı içerisinde birer unsur olan *tutu* ve *tili sözi kılması* vasıtasıyla *imaj* ve *olay şemalar* hâlinde yeniden kavramlaştırılmıştır.

3.5. Politik güç: Hâkimiyet

Kuş türü ve uçma yeteneğinin politik güç ve hakimiyeti anlatmak için kullanıldığı aşağıdaki örneklerden (28)'de, biri *katolik* diğeri *olay şeması* halinde, iki ayrı kültürel kavramlaştırma söz konusudur. Bunlardan birincisi *beg* (ve *beylik*)'in metaforik olarak kuş ile eşleştirilmesi ve *er at*'in 'asker, ordu' bu metafor içerisinde kuş için kanat ve tüy, yani olmazsa olmaz konumundaki bir organ/unsur konumunda olması. Diğeri ise kuşun uçuşunun bir *olay şeması* olarak politik güç ve hakimiyet ile eş tutulmasıdır.

(28) er at boldı begler kanatı yügi

kanatsız kuş uçmaz ay begler begi (KB: 3005)

*Asker beylerin kanatı ve tüyüdür. Ey beyler beyi kanatsız kuş uçmaz*¹⁶.

¹⁵ KB'in dizin kısmında *kara kuş* 'kartal' anlamıyla (2006: 1167); *örün kuş* ise 2054. beyitte 'ak doğan' anlamıyla verilmektedir. Bu bakımdan burada *örün kuş* ve *kara kuş* arasındaki ilişki renk özelliği yanında kartal ve ak doğan türleri açısından tür ile irtibatlı olarak da düşünülebilir.

¹⁶ KB'de bu çeviri *asker beylerin kanat tüyüdür* şeklinde verilmektedir. Ancak 1934 nolu beyitte bu kelimeler *yüg kanat* sıralaması şeklinde geçmekte ve 'yardımcı' anlamı taşımaktadır. Yukarıda muhtemel bir kalem sürçmesi ve doğrusu da bu anlam olmalıdır: Kelimeler arasındaki ilişki ve hiyerarşi dikkate alındığında da *bey = kuş* eşleştirmesine denk düşen kavramlaştırmanın *kanat tüyü = ordu* değil, *kanat ve tüy = ordu (ve/veya unsurları)* şeklinde cereyan etmesi

(29) anı ol otun it bu dnya bulup

yaşıl kökke söndi ara uş münüp (KB: 4711)

Bu dnyayı bulan ve kartala binerek mavi gööe ıkan o küstah köpek nerede.

Yukarıda (29) örneğinde *it* ile kavramlaştırılan kişi ulaştığı güç ve hakimiyete güvenerek kendisini Tanrı yerine koyan *bey*’dir. Bu bağlamda *ara uş* ‘kartal’ kategori olarak (*yaşıl kök* gücün ulaştığı seviyedir) kültürel açıdan politik güç ve hakimiyeti temsil etmek üzere *imaj şema* şeklinde kavramlaştırılmıştır. Bir önceki örnekle birlikte ele alındığında *kuşun uçuşma eylemiyle olay şema*, *kartal*’ın ise *imaj şema* halinde dönemin Türk idrâkinde politik güç ve hakimiyet’i kavramlaştıran kültürel unsurlar olarak yer bulduğu görülür.

3.6. Dilek (murad), ulaşılabacak hedef

KB’de kültürel kavramlaştırma unsuru olarak kuşun toplumsal hayat tecrübesine dayalı bir biçimde *dilek*, *ulaşılabacak hedef*’i tanımlamak için kullanıldığı da görülür:

(30) serinse kişi öz tilekin tapar

serip turdaı er örüñ uş tutar (KB: 1319)

Kişi sabredirse kendi dileğine kavuşur. Sabredip bekleyen (avcı) kişi ak kuş (ak doğan) tutar

Bu örnek bize 11. yüzyıl Türk toplumunda a) ak doğan yakalama avcılığının var olduğu [ak doğan’ın yakalanıp eğitilerek kuş avlama için kullanıldığı (20) ve (21). örneklerden de anlaşılır], b) ak doğan yakalamanın sabır isteyen zor bir iş olduğu, c) ak doğan’ın değerli bir kuş olduğu bilgilerini verir. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, dönemin Türk toplum yaşamında ak doğan avcılığı yapmanın zor ve sabır isteyen bir uğraş olduğu, ancak uzun süre bekleyen avcının sonunda ak doğan yakalayabileceği; zorlukla yakalanan bu kuşun da tabiatıyla itibar gören, değerli ve pahalı olduğu bilgileri mevcut ve yaygındır. Türk idrâki sahip olduğu bu doğa ile ilgili tecrübesine ait bilgileri, *ak doğan avcılığı = sabır*, *ak doğan = dilek* eşleştirmelerini kurmak suretiyle, bu olayın psikolojik tavır ve sonucuna atfederek kullanmakta; *sabır* kavramını *ak doğan avcılığı* ile somutlaştırarak *olay şema*; *dilek* kavramını ise *ak doğan*’ın varlığında tecessüm ettirerek bir *imaj şema* halinde kültürüne dayalı bir şekilde yeniden kavramlaştırmaktadır.

3.7. Savaşçı nitelikleri

Bir savaşçıda bulunması gereken *tedbir*, *dikkatli olma*, *uzaklara bakma*, *geceleri (düşmana karşı) uyanık olma* özellikleri örneklerde kuş türlerinden *sığızgan*, *aya uzgunu*, *baykuş* kuşlarına atıfla kavramlaştırılmaktadır:

(31) sağızğanda sarak kerek tutsa öz

aya uzgunu teg yıraq tutsa köz (KB: 2313)

Kendini saksığandan daha daha ihtiyatlı tutmalı. Gözünü kaya kuzgunu gibi uzaklara çevirmeli.

(32) uluğ tutsa hamyet kür arslanlayu

ügi teg usuz bolsa tünle sayu (KB: 2314)

Arslan gibi hamiyeti yüksek tutmalı. Baykuş gibi geceleri uykusuz geçirmeli.

beklenebilir. Bu bakımdan isim tamlaması şeklindeki bu çeviriye *kanat* ve *tüyü* ilişki ve sıralamasıyla tasarruf edilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

3.8. Boyut: Küçüklük

BİLGİ DENİZdir metaforunun kullanıldığı (33)'te *semürgük* kuşu kaynak kavram olarak insan ile eşleştirilmekte ve serçenin içebileceği su miktarı ise insanın edinebileceği bilgiye atf yapmaktadır:

(33) bilig bir teñiz ol uçı yok tüpi

neçe suw kötürgey semürgük sora (KB: 6609)

Bilgi bir denizdir, onun ucu bucağı yoktur. Serçe içse ne kadar su götürebilir.

Burada, insan oğlu ve onun bilginin büyüklüğü karşısındaki aciziyeti ve küçüklüğü, toplumca müşahhas bir tecrübe ve bilgi olan serçe ve onun küçüklük özelliği üzerinden, somutlaştırılmak suretiyle, kültürel kavramlaştırma işlemi uygulanarak *serçe / insan, içilebilecek su miktarı / edinilebilecek bilgi miktarı* eşleştirmeleriyle *imaj şema* halinde verilmiştir.

3.9. Rica ve havf¹⁷

Metaforik (İNSAN KUŞtur), metonimik (KUŞ İÇİN EYLEM = İNSAN İÇİN TANRIYA ULAŞMA) ve benzetme (RİCA ve HAVF KANAT GİBİdir) kullanımlarının iç içe yer aldığı örnekte Tanrıya ulaşmak isteyen insanın rica ve havf içerisinde bulunmakla emeline erebileceği anlatılmakta; kuş kanatları ise açıkça rica ve havf'ın yeniden kavramlaştırılması için *imaj şema* olarak kullanılmaktadır:

(34) rıca havf bu iki kanat sanı ol

bu ikin uçuglı bulır kökke yol (KB: 3673)

Rica ile havf bu ikisi kanat gibidir. Bu ikisiyle uçan göğe yol bulur.

3.10. Hız ve beceri

Aşağıda kuş'un akdoğan veya avcı kuş için kullanıldığı; bu yönüyle de ALT TÜR İÇİN TÜR metonimi ilişkisinin söz konusu olduğu örnekte akdoğan veya avcı kuş, hız ve beceriyi anlatmak maksadıyla ÖZELLİK İÇİN VARLIK şeklindeki metonimi ilişkisi ve bunun da ötesinde *hızlı, becerikli insanı* tanımlamak üzere İNSAN KUŞtur metaforik ilişkisiyle *imaj ve olay şema* hâlinde kültürel kavramlaştırma unsuru olarak yer alır:

(35) öđinde keçürse bu beglik işin

anı yetse bolmaz eğerse kuşın (KB: 2094)

Bu devlet işlerinin vakti geçirilirse, arkasından avcı kuşla kovalayıp yet(iş)sen (bile) olmaz.

3.11. Geçicilik, elde durmama

Mutluluk kültürel modelinin çeşitli görünüşlerinden biri olan *geçicilik şeması* aşağıdaki örnekte MUTLULUK KUŞ GİBİdir benzetmesine dayanılarak kuş kategorisi aracılığıyla uçuş eylemine dayalı bir *olay şeması* hâlinde sunulmaktadır:

(36) tayanma tiriglikke tüş teg keçer

küwenme kıwı kutka kuş teg uçar (KB: 1332)

Hayata bel bağlama, düş gibi geçer. Boş mutluluğa güvenme, kuş gibi uçar.

¹⁷ Bu iki kavram birer tasavvuf terimidir, bk.: Kuşeyri (1991: 263-277).

Bu tasvirî anlatımda; ister evcil kuş, ister av amaçlı olarak bir barınakta beslenip tutulan avcı kuş olsun, talim vb. maksatla bir gün salındığında, kuş'un istense de zaptedilemeyeceği, uçarak sahibini terk edeceği ve geri gelmeyeceği şeklindeki bir hayat tecrübesine, yani kuş türüne sahipliğin daimi olamayacağı, bu sahiplik durumunun geçici olduğu ve bir gün sona ereceği gibi somut bir bilgiyi hafızasında barındıran bir toplumun bu kültürel bilgiyi mutluluğun geçiciliğini somutlaştırmak için kullandığına şahit oluruz.

3.12. İnsan özellikleri

Yukarıdaki bahislerde verilen örnekler insan ve onun bireysel, toplumsal özelliklerinin kuş ve türleri vasıtasıyla kültürel kavramlaştırılması etrafında ortaya çıkan tasvirî anlatımlardır. Aşağıda vereceğimiz ise kuş kategorisinin insan ve özellikleri üzerinden kavramlaştırılmasına örnek teşkil eder.

3.12.1. Gülme

Örnekte *kekliğin ötüşü, insanın gülmesi* kaynak kavramına dayanılarak kavramlaştırılmaktadır:

(37) ünün ötti keklik küler katğura

kızıl ağız kan teg kaşı kap kara (KB: 76)

Keklik sesiyle öttü, (sanki) katılarak gülüyor. Ağız kan gibi kızıl, kaşı kapkara.

3.12.2. Okuma, konuşma, ses

(38) - (39) örneklerinde *kuşların ötüşü, Hz. Davut'un güzel ve güv sesiyle mezâmir okumasına* atıfla; (40) örneğinde *sumlı-* 'yabancı dilde konuşmak; anlaşılmaz bir ses çıkar-' şeklinde; (41) - (42) örneklerinde ise güzel ve nazlı kız sesine benzetilerek kullanılmıştır.

(38) çiçeklikte sandvaç öter miñ ünün

oqır şurı 'ıbrı tünün hem künün (KB: 78)

Çiçek bahçesinde bülbül binlerce sesle ötüyor. (Sanki) Gece gündüz mezâmir okuyor.

(39) sükiç kıoptı örlep kalıkkça ağıp

ünün sumlıdı suri 'ıbrı oqıp (KB: 5677)

Seher kuşu kalktı, göğe doğru çıkıp yükselerek mezâmir oku(nu)rcasına anlaşılmaz bir şekilde sesini çıkarmaya başladı.

(40) çiçeklikte sandvaç ünün sumlıdı

üdiklik eşitti köñül yalñudı (KB: 5972)

Çiçek bahçesinde bülbül anlaşılmaz bir şekilde öttü. Sevdalı (bunu) işitti, gönüü tutuştu.

(41) ular kuş ünün tüzdi ünder işin

silig kız oqur teg köñül birmişin (KB: 75)

Keklik öttü, eşine sesleniyor. Sanki, güzel bir kız gönül verdiğini çağırıyor.

(42) kara çumğuk ötti sita tumşıkın

üni oğlağı kız üni teg yakın (KB: 77)

Turkish Studies

Kara çumug mızrak (gibi) gagasıyla öttü. Sesi nazlı bir kızın sesi gibi (cana) yakın.

3.13. Gidiş tarzı

KB'de kuş'un bir başka kavramlaştırılma biçimi *turnaların uçuşu*'nun bir kervandaki deve dizilişine benzetilmesidir. Hiç şüphe yok ki bu tasvirin arkasında yatan kültürel içerik toplumun ticarî hayatına ait genel ve yaygın bir tecrübedir. Öyle ki burada hedef kavramın kaynak kavram olan *deve dizilişi* üzerinden tanımlanmasının sebebi de ikincisinin daha sık yaşanan, karşılaşılan bir hayat tecrübesi oluşuna dayandırmak yanlış bir hüküm olmayacaktır.

(43) kökiş turna ünün yañkular

tizilmiş titir teg uçar yilkürer (KB: 74)

Kökiş ve turnalar yüksek sesle bağrışıyor. Dizilmiş deve katarı gibi uçup kanat çalıyorlar.

4. Sonuç

KB'de kuş ve türlerinden *çumguk, kak, kara kuş, korday, kayşar, kaz, keklik, kıl, kökiş, kuğu, kuzgun, laçın, ördek, ray-ı hindi, sagızgan, sandvaç, semürgük, sığırçuğ, suñkur, sükiç, toçlıç, toy, turna, tüt, ügi, örün kuş, yugağ, yügdik* kuşları bir kısmı aynı beyit içerisinde 63 kez geçmektedir. Bunların, yukarıda ele alınan örneklerinden görüleceği üzere, büyük bir kısmının salt ekolojik açıdan varlıkları ile değil, bilakis insan veya diğer varlıklar ve özelliklerini tanımlamak için kültürel idrâke dayalı kavramlaştırma unsuru olarak kullanıldıkları görülür.

Ersoylu, Türk dünyasında kuşları konu edindiği incelemelerinde (1980, 1981, 1982) Türk kültüründeki kartal'dan kaz'a kadar kuş ve çeşitli türlerinden ve onların yaratılış efsanelerinden günümüz halk anlatılarına, atasözlerinden divan edebiyatındaki kullanılışlarına, ongun 'kutsal hayvan' olarak kabul edilişlerinden kişilere ad vermeye, kuşların bir takım özelliklerinden kuş kanadının Türk toplumunda gördüğü ilgiye, kuş beslemeden kuş avcılığına uzanan bir genişlikte çeşitli yönlerinden bahseder.

KB'de ise kuş kategori ve alt kategorisinin kullanımlarına baktığımızda bunların a) renk özellikleri aracılığıyla NİTELİK İÇİN VARLIK, İNSAN KUŞTUR, İNSAN KUŞ GİBİDIR metonimi, metafor ve benzetme yapılarıyla dünya ve evren bilgisi (gece-gündüz, aydınlık-karanlık), insan fizyolojisi (gençlik-yaşlılık) ve psikolojisini (gönül saflığı); b) İNSAN KUŞTUR metaforu aracılığıyla hayat ve sağlık, yiğitlik, dost seçme, yalnızlık, politik güç ve hakimiyet, hız ve beceri, küçüklük şeklinde sosyolojik ve psikolojik tavır ve özelliklerini anlatmak; c) DİLEK/MURAD (ÖRÜN) KUŞTUR metaforuyla ulaşılabilecek hedefi ve ç) MUTLULUK KUŞ GİBİDIR; d) RİCA ve HAVF KANAT GİBİDIR benzetmelerinde hedef kavramı somutlaştırmak maksadıyla kültürel bir kavramlaştırma unsuru olarak çeşitli imaj ve olay şemalar hâlinde kullanıldığı görülür.

Ayrıca bunların yanında KB'de kuş ve alt kategorisi KUŞ İNSANDIR, VARLIK İÇİN EYLEM, KUŞ İNSAN GİBİDIR metafor, metonimi ve benzetme ilişkileri taşıyan örneklerde kuş ve alt kategorisine insan özelliklerinin yüklendiği; tek bir örnekte ise KUŞ BAŞKA HAYVAN (DEVE)dir metaforik ilişkisini barındıran HAYVAN İÇİN EYLEM metonimik kullanıma kategorik bir imaj (deve) unsuru ve olay (kervandaki diziliş ve yol alışı şekli) şeması hâlinde karşımıza çıkar.

Kuş ve alt kategorisinin *metafor, metonimi benzetme* ilişkileriyle tezahür eden ve *zaman, yaşlanma, erdem, yiğitlik, hayat ve sağlık, mutluluk, dostluk, yalnızlık, savaşçı, politik güç* gibi çeşitli *kültürel modellerin* bir takım görünüşlerini oluşturan bütün bu *kültürel kategori ve şema* hâlindeki kullanımlarının tamamı KB'deki tasviri anlatımlar çerçevesinde bize dönemin Türk idrâkinde yer alan kuş ve alt kategorisinin *kültürel kavramlaştırma içeriğini (insan, zaman vb.*

kategori ve kültürel modelleri) ve yönlerini (biyolojik, fizikî, fizyolojik, psikolojik vb. özellikleri: gece-gündüz vb. çeşitli şematik görünüşler) göstermektedir.

Sahip olduğu ve kullandığı dil, ihtiva ettiği söz dağarcığı ve yapısal özellikleri vasıtasıyla; insanın inanç, coğrafya, toplumsal ilişki, sosyal düzen içerisinde tezahür eden ve algılayış, yaşama ve düşünce biçimi şeklinde kendini gösteren kültür ve dünya bilgisinin doğrudan veya dolaylı olarak sunulmasına imkân tanır. En basit şekliyle, *tilki ormanda yaşayan bir hayvandır* ifadesinde *tilki* kelimesinin ontolojik olarak karşıladığı hayvanı göstermesi bir varlığın doğrudan ifade edilmesi; *Ali tilki gibidir* veya *Ali tilkidir* gibi ifadelerde bu kelimenin kurnaz anlamıyla yer alması ise onun dolaylı kullanımına örnek gösterilebilir. Bu ikinci örnekte *kurnaz* kelimesi yerine *tilki* kelimesinin kullanılması, aynı zamanda bu varlıkla ilgili bir dünya bilgisine de atıf yapılması demektir. Bu da aslında dilin kültürle yoğrulduğu bir kullanıma, başka bir deyişle kültür içinde şekillenmiş ve yorumlanmış bir bilginin sunumuna işaret eder.

Wierzbicka (1997: 1), dilin söz dağarcığı ile toplumun yaşayışı arasında çok yakın bir bağ olduğuna işaret eder. Dil unsurlarının söz dağarcığı, söz dizimi; metafor, metonimi ve benzetme gibi çeşitli seviyelerde dil ve kültür ilişkileri açısından incelenmesi o dili kullananların varlık ve durumları, olayları, olguları algılayışının, kısaca dünya bilgisinin ve kültürel algılayışları ile kültürel dağarcıklarının ortaya çıkarılmasına da yardımcı olur.

Bu bakımdan, burada ele alınan KB’deki kuş tasvirlerinin de Türk idrâk ve kültürü açısından bize, dönemi içinde, onun kuş kategorisi ve türleri etrafında şekillenen dünya bilgisi, algılayışı ve yorumlama yönleri hakkında az veya çok bir bilgi sunduğunu ifade etmek, kanaatimizce, yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKARSU Bedia (1998), *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- AKSAN Doğan (2006), *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayıncılık, Ankara.
- BİLGEGİL Kaya (1989), *Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Belâgat*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- BLOUNT Ben G. (2009), “Anthropological Linguistics”, (Ed. Gunter Senft ve Jan Ola Östman ve Jef Verschueren), *Culture and Language Use*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 29-40.
- BOWDLE, B. F. ve GENTNER D. (1999), “Metaphor Comprehension: From Comparison to Categorization”, *Proceedings of the Twenty-First Annual Conference of the Cognitive Science Society*, 90-95,
<http://groups.psych.northwestern.edu/gentner/papers/BowdleGentner99.pdf>, (ET: 13.03.2012).
- BROWN Penelope (2006), “Cognitive Antrpology”, (Ed. Christine Jourdan ve Kevin Tuite), *Language, Culture and Society*, Cambridge University Press, New York, 96-114.
- CASSON Ronald W. (1983), “Schemata In Cognitive Anthropology”, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 12. 429-462
- CORCORAN John (2010), "Schema", (Ed. Edward N. Zalta), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2010 Edition)*,
<http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/schema/>, (ET: 13.03.2012).
- CROFT William ve CRUSE D. Alan (2004), *Cognitive Linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge, New York.
- D'ANDRADE Roy G. (1987), "A Folk Model of The Mind" (Ed. Dorothi Holland ve Naomi Quinn), *Cultural Models in Language and Thought*, Cambridge University Press, Cambridge, 112-148.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

- D'ANDRADE Roy G. (1992), "Schemas and Motivation", (Ed. R.G. D'Andrade ve C. Strauss), *Human Motives and Cultural Models*, Cambridge University Press, Cambridge, 23-44.
- D'ANDRADE Roy G. (1995a), *The Development of Cognitive Anthropology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- D'ANDRADE Roy G. (1995b), "Moral Models in Anthropology", *Current Anthropology*, Vol. 36, No. 3, 399-408.
- DARNELL Regna (2006), "Benjamin Lee Whorf and The Boasian Foundations of Contemporary Ethnolinguistics", (Ed. Christine Jourdan ve Kevin Tuite) *Language, Culture and Society*, Cambridge University Press, New York, 82-95.
- DANESI Marcel (2004), *A Basic Course in Anthropological Linguistics*, Canadian Scholars' Press Inc., Toronto.
- DIRVEN René ve PÖRINGS Ralph (Ed.) (2003), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, Mouton de Gruyter, Berlin, New York.
- DIRVEN René ve WOLF Hans-Georg, ve POLZENHAGEN Frank (2007), "Cognitive Linguistics and Cultural Studies", (Ed. Dirk Geeraerts ve Hubert Cuyckens), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1203-1221.
- DURANTI Alessandro (1997), *Linguistic Anthropology*, Cambridge University Press, New York.
- ENFIELD N. J. (2002), "Ethnosyntax: Introduction". (Ed. Nick Enfield), *Ethnosyntax: Explorations in Culture and Grammar*, Oxford University Press, Oxford, 1-30.
- ENFIELD N. J. (2009), "Language and Culture", (Ed. Li Wei, Vivian Cook), *Contemporary Applied Linguistics, Language for the Real World, Volume 2*, Continuum New York, 83-96.
- ERDEM Melek (2007) "Kültürel Dilbilimi ve Türkmen Türkçesinde Deyim Aktarmaları (Metaphor) Üzerine", *IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı 2000*, 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 539-550.
- ERSOYLU Halil (1980), "Türk Dünyasının Düşünce, Dil ve Edebiyatındaki Bazı Kuşlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 11, 76-125.
- ERSOYLU Halil (1981), "Türk Dünyasının Folklor ve Etnografyasında Süs Unsuru olarak Kullanılan Bazı Kuşlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 8, 83-93.
- ERSOYLU Halil (1982), "Türk Dünyasının İnanç ve Yaşayışındaki Bazı Kuşlar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 17, 167-192.
- EVANS Vyvyan (2010), "Figurative Language Understanding in LCCM Theory", *Cognitive Linguistics 21-4: 601-662*, <http://www.vyvevans.net/Figurative%20Language%20in%20LCCM%20Theory.pdf>, (ET: 13.03.2012).
- EVANS Vyvyan (2012), "Cognitive Linguistics" *WIREs Cogn Sci* 2012, <http://www.vyvevans.net/CogLingReview.pdf>, (ET: 13.03.2012).
- EVANS Vyvyan ve GREEN Melanie (2006), *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh.
- FORCEVILLE Charles J. ve URIOS-APARISI Eduardo (Ed.) (2009), *Multimodal Metaphor*, Mouton de Gruyter Berlin, New York.
- GASSER Michael (1990), "Connectionism and Universals of Second Language Acquisition", *Studies in Second Language Acquisition*, 12, 179-199.
- GIBBS Raymond W. Jr. (1999), *The Poetics of Mind, Figurative Thought, Language and Understanding*, Cambridge University Press, Cambridge.
- GLUCKSBERG Sam (2001), *Understanding Figurative Language from Metaphors to Idioms*, Oxford University Press, Oxford New York.
- GOATLY Andrew (2006), "Humans, Animals, and Metaphors", *Society and Animals*, Volume 14 /1, 15-37.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

- GODDARD Cliff ve WIERZBICKA Anna (1995), "Keywords, Culture and Cognition", *Philosophica* 55 (1), 37-67,
<http://logica.ugent.be/philosophica/fulltexts/55-3.pdf>,
 (ET: 13.03.2012).
- GODDARD Cliff ve WIERZBICKA Anna (2011), "Semantics and Cognition", *WIREs Cogn Sci* 2011, 2: 125-135.
<http://wires.wiley.com/WileyCDA/WiresArticle/wisId-WCS101.html>, (ET: 13.03.2012).
- HOLLAND Dorothi ve QUINN Naomi (1987), "Culture and Cognition", (Ed. Dorothi Holland ve Naomi Quinn), *Cultural Models in Language and Thought*, Cambridge University Press, Cambridge. 3-40.
- KATZ Albert N. vd. (1998), *Figurative Language And Thought*, Oxford University Press, New York, Oxford.
- KB (2006) Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşit Rahmeti Arat), Kabalcı Yayınevi.
- KÖVECSES Zoltán (2002), *Metaphor: A Practical Introduction*, Cambridge University Press, Oxford, New York.
- KÖVECSES Zoltán (2005), *Metaphor in Culture, Universality and Variation*, Cambridge University Press, New York
- KÖVECSES Zoltán ve SZABÓ Peter (1996), "Idioms: A View from Cognitive Semantics" *Applied Linguistics*, Vol 17, No 3, Oxford University Press, 326-355,
<http://apliij.oxfordjournals.org/content/17/3/326.full.pdf>,
 (ET: 13.03.2012).
- KRAMSCH Claire (2001), *Language and Culture*, Oxford University Press, Oxford, New York.
- KRATHWOHL David R. (2002), "A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview", *Theory Into Practice*, Volume 41, Number 4, 212-218,
http://www.unco.edu/cetl/sir/stating_outcome/documents/Krathwohl.pdf, (ET: 13.03.2012)
- KUŞEYRÎ Abdülkerim (1991), *Kuşeyrî Risâlesi, Tasavvuf İlmîne Dair*, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- LAKOFF George (1982), "Categories, An Essay in Cognitive Linguistics", (Ed. In-Seok Yang), *Linguistics in Morning Calm*,
<http://georgelakoff.files.wordpress.com/2011/04/categories-an-essay-in-cognitive-linguistics-lakoff-1982.pdf>, (ET: 13.03.2012).
- LAKOFF George (1987), *Women, Fire and Dangerous Things*, University of Chicago Press, Chicago.
- LAKOFF George ve JOHNSON Mark (2010), *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil*, (Çev. Gökhan Yavuz Demir), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- LANGACKER Ronald W (2008), *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, Oxford University Press, Oxford, New York.
- LEAVITT John (2006), "Linguistic relativity", (Ed. Christine Jourdan ve Kevin Tuite), *Language, Culture and Society*, Cambridge University Press, New York, 47-81.
- LENNEBERG, Eric H. (1953), "Cognition in Ethnolinguistics", *Language*, Vol. 29, No. 4 (Oct. - Dec., 1953), 463-471 <http://www.jstor.org/stable/409956>, (ET: 13.03.2012)
- LYON Gordon (2000), "Philosophical Perspectives on Metaphor", *Language Sciences*, 22, 137-153.
- MALCOLM Ian G. ve SHARIFIAN Farzad (2002), "Aspects of Aboriginal English Oral Discourse: An Application of Cultural Schema Theory", *Discourse Studies*, vol. 4 no. 2, 169-181, <http://dis.sagepub.com/content/4/2/169.abstract>, (ET: 13.03.2012).
- MERVIS C. B., ve ROSCH E. (1981), "Categorization of Natural Objects" *Annual Review of Psychology*, Vol. 32: 89-115.

Turkish Studies

- NERLICH Brigitte ve CLARKE David D. (2000), “Semantic Fields and Frames: Historical Explorations of the Interface Between Language, Action, and Cognition” *Journal of Pragmatics*, 32, 125-150.
- PALMER Gary B. (1996), *Toward A Theory of Cultural Linguistics*, University of Texas Press, Austin.
- PALMER Gary B. (2007), “Cognitive Linguistics and Anthropological Linguistics”, (Ed. Dirk Geeraerts ve Hubert Cuyckens), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1045-1073.
- PALMER Gary B. ve SHARIFIAN Farzad (2007), “Applied Cultural Linguistics, An Emerging Paradigm”, (Ed. Farzad Sharifian ve Gary B. Palmer) *Applied Cultural Linguistics*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 1-14.
- PANTHER Klaus-Uwe ve THORNBURG Linda L. (2003), “On The Nature of Conceptual Metonymy”, (Ed. Klaus-Uwe Panther ve Linda L. Thornburg), *Metonymy and Pragmatic Inferencing*, John Benjamins Publishing Company, Philadelphia, 1-20.
- PANTHER Klaus-Uwe ve THORNBURG Linda L. (2007), “Metonymy”, (Ed. Dirk Geeraerts ve Hubert Cuyckens), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford University Press, Oxford, New York, 236-263.
- PANTHER Klaus-Uwe ve THORNBURG Linda L. ve BARCELONA Antonio (Ed.) (2009), *Metonymy and Metaphor in Grammar*, John Benjamins Publishing, Amsterdam, Philadelphia.
- PEDERSON Eric (2007), “Cognitive Linguistics and Linguistics Relativity”, (Ed. Dirk Geerearts ve Hubert Cuyckens), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1012-1044.
- POLOMÉ, Edgar C. (2000), “Medieval Views on the World and Nature”, (Ed. David G. Lockwood ve Peter Howard Fries ve James E. Copeland), *Functional Approaches to Language, Culture and Cognition*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 529-544.
- POLZHENHAGEN Frank ve WOLF Hans-Georg (2007) ,“Culture-specific Conceptualisations of Corruption in African English” (Ed. Farzad Sharifian ve Gary B. Palmer), *Applied Cultural Linguistics*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 125-168.
- PUNTER David (2007), *Metaphor*, Routledge, London and New York.
- ROSCH, Eleanor (1975), “Universals and Cultural Specifics in Human Categorization”, (Ed. W. R. Brislin ve S. Boschner ve W.J. Lonner) *Cross-Cultural Perspectives on Learning*, Sage Publications, New York, 177-206.
- ROSCH Eleanor (1978), “Principles of Categorization” (Ed. E. Rosch ve B. B. Lloyd), *Cognition and Categorization*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, 27-48.
- RICE G. E. (1980), “On Cultural Schemata”, *American Ethnologist*, 7, 152-171.
- RISAGER Karen (2006), *Language And Culture: Global Flows And Local Complexity*, Multilingual Matters Ltd, Great Britain.
- RUMELHART David ve ORTONY Andrew E. (1977), “The Representation of Knowledge in Memory”, (Ed. R. C. Anderson ve R. J. Spiro ve W. E. Montague), *Schooling and The Acquisition of Knowledge*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, 99–135.
- RUMELHART D. E. Ve MCCLELLAND J. L. (1986), “PDP Models and General Issues in Cognitive Science”, (Ed. D. E. Rumelhart ve J. L. McClelland ve The PDP Research Group) *Parallel Distributed Processing. Explorations in The Microstructures of Cognition: Vol. 1. Foundations* , MIT Press, Cambridge, 110-149.
- SARAÇ Yekta (2007), *Klâsik Edebiyat Bilgisi, Belâgat*, 3F Yayınları, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

- SENFTE Gunter (2007), “Bronislaw Malinowski and Linguistic Pragmatics” *Lodz Papers in Pragmatics* 3 (2007): 79-96,
<http://versita.metapress.com/content/9n101114641522m8/fulltext.pdf>, (ET: 13.03.2012).
- SENFTE Gunter (2009), “Introduction”, (Ed. Gunter Senft ve Jan Ola Östman ve Jef Verschueren), *Culture and Language Use*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 1-17.
- SENFTE Gunter ve ÖSTMAN Jan Ola ve VERSCHUEREN Jef (Ed.) (2009), *Culture and Language Use*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- SEMİN, Gün R. (2009), “Language, Culture, Cognition: How Do They Intersect?”, (Ed. Robert S. Wyer ve Chi-yue Chiu ve Ying-yi Hong), *Understanding Culture: Theory, Research, and Application*, Psychology Press, New York, 259-270,
<http://www.cratylus.org/people/uploadedFiles/1226249796958-4616.pdf>, (ET: 13.03.2012).
- SHARIFIAN Farzad (2001), “Association-Interpretation: A Research Technique in Cultural and Cognitive Linguistics”, *Proceeding The 6th Annual Round Table of The Centre for Applied Language and Literacy Research*, Edith Cowan University, Western Australia. 1-13, <http://cogprints.org/5543/1/Sharifian.pdf>, (ET: 13.03.2012).
- SHARIFIAN Farzad (2003a), “On Cultural Conceptualizations”, *Journal of Cognition and Culture*, 3(3), 187-207.
- SHARIFIAN Farzad (2003b), “Linguistic Theory and Cultural Conceptualisations”, *International Symposium on Linguistic Diversity and Language Theories*, University of Colorado at Boulder, Colorado,
<http://www.colorado.edu/linguistics/symposium/PDF/FarzadSharifian-LinguisticTheoryandCulturalConceptualizations.pdf>,
 (ET: 13.03.2012).
- SHARIFIAN Farzad (2007), “L1 Cultural Conceptualisations in L2 Learning, The Case of Persian-speaking Learners of English”, (Ed. Farzad Sharifian ve Gary B. Palmer) *Applied Cultural Linguistics*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 33-51.
- SHARIFIAN Farzad (2009), “On Collective Cognition and Language”, (Ed. H. Pishwa), *Language and Social Cognition: Expression of Social Mind*, Mouton de Gruyter, Berlin, New York.
- SHARIFIAN Farzad (2011a), *Cultural Conceptualisation and Language: Theoretical Framework and Applications*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- SHARIFIAN Farzad (2011b), “Cultural Linguistics”,
http://monash.academia.edu/ProfessorFarzadSharifian/Papers/61170Cultural_Linguistics_Farzad_Sharifians_Inaugural_Professorial_Lecture, (ET: 13.03.2012).
- SHARIFIAN Farzad ve PALMER G. B. (2007) *Applied Cultural Linguistics: Implications for Second Language Learning and Intercultural Communication*, John Benjamin Publishing, Amsterdam, Philadelphia.
- SHARIFIAN Farzad ve DIRVEN R. ve YU Ning ve NEIEMIER S. (Ed.) (2008), *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs Across Cultures and Languages*, Mouton DeGruyter, Berlin, New York.
- STOCKWELL Peter (2002), *Cognitive Poetics*, Routledge, London, New York.
- SWOYER Chris, (2012), "Relativism", (Ed. Edward N. Zalta), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2010 Edition)*,
<http://plato.stanford.edu/entries/relativism/supplement2.html>,
 (ET: 13.03.012).

-
- WERTSCH James V. (2007), “Collective Memory”, In *The Cambridge Handbook of Sociocultural Psychology*, (Ed. Jaan Valsiner and Alberto Rosa), Cambridge University Press, New York, page 645-660.
- WIERZBICKA Anna (1997) , *Understanding Culture Through Their Keywords*, Oxford University Press, Oxford.
- WOOLARD Kathryn (2010), “Linguistic Relativity, Whorf, Linguistic Anthropology” *Society for Linguistic Anthropology*, Official Homepage of the SLA,
<http://linguisticanthropology.org/blog/2010/09/01/linguistic-relativity-whorf-linguistic-anthropology/>, (ET: 13.03.2012).
- YAYLAGÜL Özen (2006), “Divânu Lugâti’t-Türk’teki Ad Aktarmalı Yapılar”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3, 1, 77-88.
- YAYLAGÜL Özen (2010), “Divânu Lugâti’t-Türk’te Yer Alan Atasözlerindeki Metaforlar”, *Millî Folklor*, 22, 85, 112-121.
- YESHAYAHU Shen (1992), “Cognitive Aspects of Metaphor Comprehension: An Introduction” *Poetics Today*, Vol. 13, No. 4, 567-574, <http://www.jstor.org/stable/1773289>, (ET: 13.03.2012).
- YU Ning (2007), “Heart and Cognition in Ancient Chinese Philosophy”. *Journal of Cognition and Culture*, <http://faculty-staff.ou.edu/Y/Ning.Yu-1/Yu-2007a.pdf>, (ET: 13.03.2012).